

Łysołaje

Fragment książki Mieczysława Kseniaka *Parki i ogrody dworskie w województwie lubelskim*,¹ wyd. przez Polskie Towarzystwo Turystyczno – Krajoznawcze, Zarząd Wojewódzki, Wojewódzką Komisję Przewodniczącą w Lublinie w 1981 r. (s. 36-41).

Fragment ten stanowi część rozdziału *Parki wzdłuż Wieprza przekrojem założeń ogrodowych, ich zachowania, walorów historycznych, architektonicznych i przyrodniczo-krajobrazowych*, a w zasadzie fragment części I tego rozdziału, zatytułowanej *Od Trawnik do Łęcznej*.

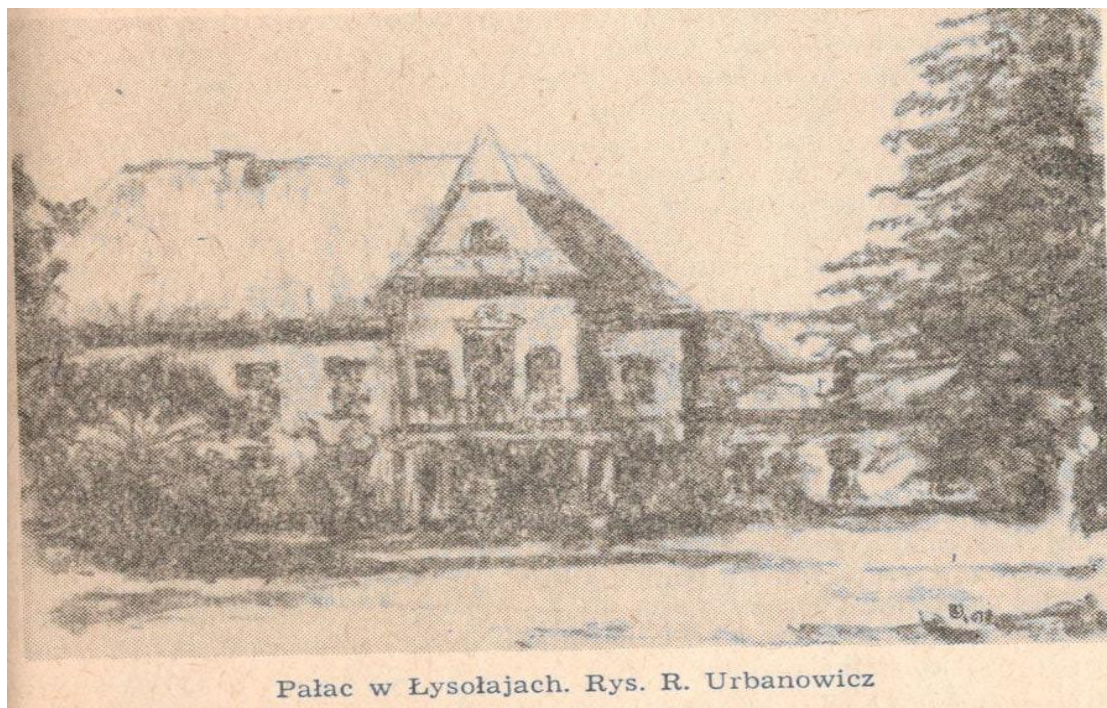
¹ Chodzi o stare województwo lubelskie, w granicach z 1981 r.

ŁYSOŁAJE

W wykazie miejscowości należących w 1531 r. do parafii Łańcuchów znajdujemy tylko „Łańcuchów, Rogalicze, Vola, Zakrzew, Mileyow, Czechanki”, brak wzmiankowania Łysołaj. Nie istniejąca dziś nazwa wsi Rogalicze i herb właścicieli Łysołaj w XVIII w. – Rogala-Zawadzkich sugerują, że być może w tym miejscu znajdowała się wieś zwana Łyszogaje, a następnie Łysołaje.

W 1827 r. własnością Jana Rogali-Zawadzkiego był w Łysołajach skromny dwór drewniany kryty gontem, do którego prowadziła aleja lipowa. Dwór otoczony był „ogrodem warzywnym i fruktowym”. Brak jednak w starych dokumentach wzmianki o ogrodzie spacerowym, jak określano parki przydworskie o charakterze ozdobnym. Najświetniejszy okres dla ośrodka dworskiego w Łysołajach to 100-letnie dziedzictwo rodziny Popławskich, zapoczątkowane przez Józefa Popławskiego w 1832 r., a następnie – do 1904 r., własność Ludwika Popławskiego. Po nim odziedziczył majątek syn Tomasz August Popławski.

Tomasz Popławski – August rozbudowuje skromną wiejską siedzibę w rezydencję z pałacem i otacza go wspianiałym krajobrazowym parkiem, który wchłania też pozostałości dawnego regularnego założenia ze starymi lipowymi alejami. Park w Łysołajach, podobnie jak szereg innych tworzonych na przełomie XIX i XX w., należy zaliczyć do parków naturalistycznych. Jest to wspianiała oprawa eklektycznej architektury reprezentacyjnego dworu Popławskich. Podstawą kompozycji, w odróżnieniu od parków romantycznych czy sentymentalnych, jest wątek roślinny w połączeniu z istniejącymi zbiornikami wodnymi. Bogactwo drzew i krzewów, ich barw, kształtów i wielkości zostaje tu w pełni, po mistrzowsku wykorzystane, często w kontrastowych zestawieniach.

Pałac w Łysołajach. Rys. R. Urbanowicz

Walory te przerastają wartości polegające na układzie przestrzennym założenia, chociaż i te elementy są precyzyjnie zharmonizowane. Naturalizm parku przejawia się

także w trafnym powiązaniu z elementami wodnymi, a alejki prowadzone są płynnie, z manierą charakterystyczną dla stylu kaligraficznego.

Stosunkowo najmłodsza wiekowo jest część południowa parku, powstała zapewne w latach dwudziestych lub trzydziestych XX w. Z tego też okresu pochodzą osobliwości dendrologiczne, wskazujące na zainteresowanie właściciela kolekcjonerstwem botanicznym.

Obecnym użytkownikiem pięknego parku jest szpital dla nerwowo i psychicznie chorych.

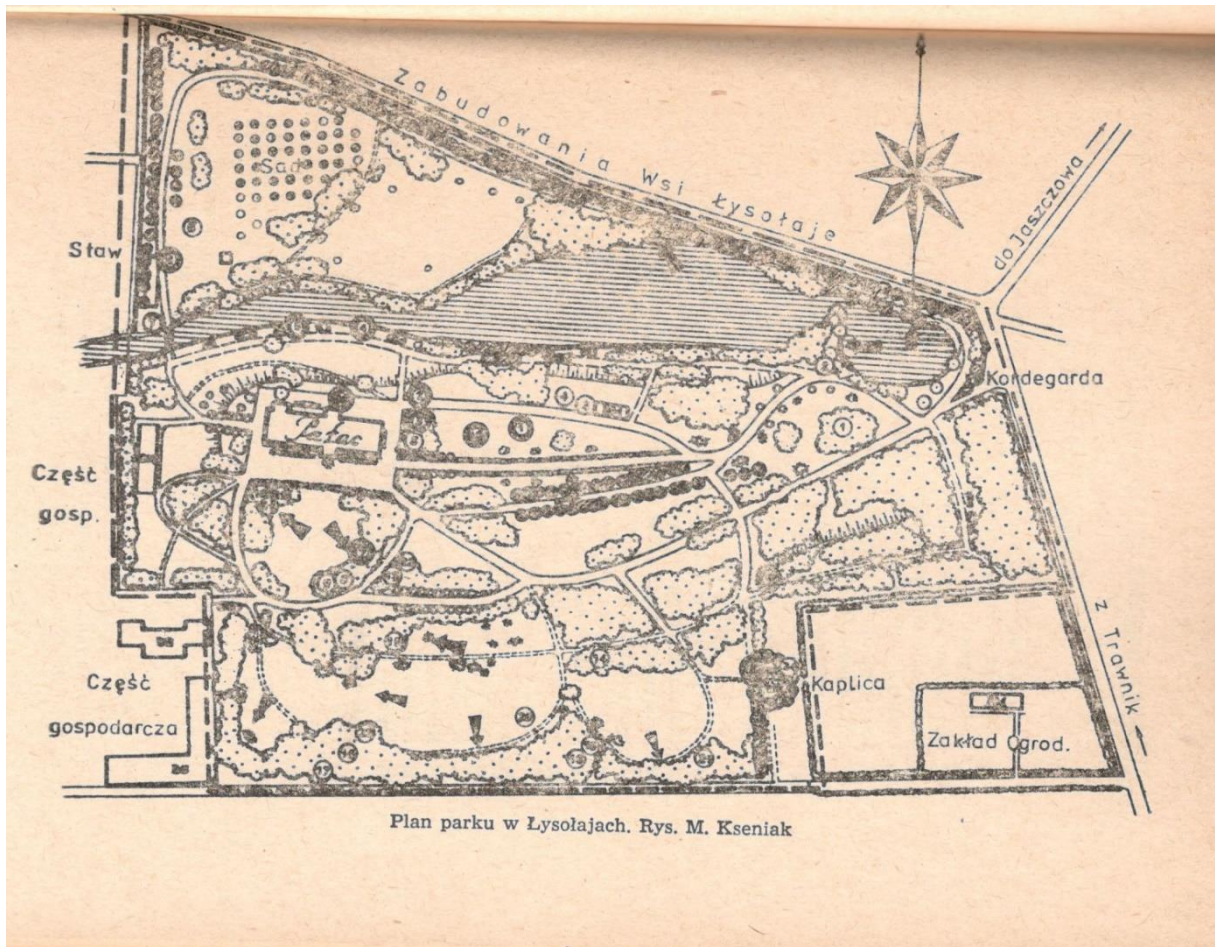
*

Po minięciu głównej bramy parku z kordegardą wchodzimy na aleję ciągnącą się aż do pałacu. Od niej odchodzą boczne ciągi komunikacyjne, prowadzące wokół stawów i do części południowej z kaplicą. Najstarszymi obiektami zieleni zabytkowej w tej części jest aleja lipowa oraz szczątki równoległej alei lipowej przy brzegu stawu. W bezpośrednim sąsiedztwie pałacu zieleni tworzy odrębną część, którą można określić jako przypałacową. Układ przestrzenno-komunikacyjny jest tu podporządkowany pałacowi i jego funkcji. Na osi pałacowej, od strony południa, znajduje się gazon z podjazdem skomponowany jako salon ogrodowy, którego wnętrzu stanowią ciekawsze okazy drzew i krzewów, m.in. gledicja trójcierniowa, lipa amerykańska, dąb omszony, jodła jednobarwna, daglezwia czy jałowiec wirginijski.

Eklektyczna architektura pałacu przystosowana jest do bezpośredniego kontaktu z otaczającym parkiem przez tarasy parterowe od strony wschodniej i zachodniej oraz taras balkonowy oparty na kolumnach ganku od strony podjazdu. Od północy znajduje się duży taras z osią widokową, ograniczoną kulisami drzew przy pałacu i zamkniętą szpalerem lipowym po drugiej stronie stawów. Wnętrza widokowe są tutaj częściowo zatarte ze względu na młode nasadzenia drzew – wierzby, zamykające obecnie oś widokową zaraz po drugiej stronie stawu. Przy pałacu od strony zachodniej, przy samym ogrodzeniu, znajduje się nowy budynek należący do szpitala. Część północna, po drugiej stronie stawów, połączona jest z częścią centralną alejką biegnącą wzdłuż muru opasującego park od wschodu oraz z częścią przypałacową za pomocą kładki znajdującej się przy wschodniej granicy. Ta część oddzielona jest od zabudowań wiejskich murem z kamienia wapiennego. Wzdłuż muru biegną szpalery drzew, od zachodu – kasztanowce, a od północy – lipy i topole. Okazy rzadkie drzew skupione są głównie w rejonie korespondującym krajobrazowo z częścią przypałacową (orzechy szare i cypryśnik błotny), w pobliżu kładki. Brzegi stawu, malowniczo obramowane drzewami i krzewami, tworzą piękne krajobrazowe wnętrza i widoki ze wszystkich stron.

Część południowa z przylegającą kaplicą jest stosunkowo najmłodszym fragmentem parku. Posiada ona najpiękniejsze krajobrazowo walory parku naturalistycznego z początku XX w. Na szczególną uwagę zasługuje tu szeroka oś widokowa od kaplicy wschód-zachód, ograniczona kulisami drzew i krzewów ozdobnych zestawionych kontrastowo (głównie różne gatunki głogów). Układ alejek biegnących po zewnętrznych obrzeżach wnętrza krajobrazowych o płynnym, kolistym zarysie, ulega zanikowi. Kaplica wydzielona jest szpalerem starych lip i otoczona kręgiem kulistych

klonów. Całość posiada wyjątkowe walory ze względu na zachowanie układu zabytkowego, czego dowodzi porównanie z historycznymi planami obiektu. Przedstawia też wyjątkowo bogatą kolekcję dendrologiczną.

DRZEWA RZADSZE LUB MAJĄCE ZNACZENIE KOMPOZYCYJNE

(kolejność wg oznaczeń na planie)

1. Skupienie topoli włoskiej (*Populus nigra* „*latica*”)
2. Sosna limba (*Pinus cembra*)
3. Platan klonolistny (*Platanus acerifolia*)
4. Choina kanadyjska (*Tsuga canadensis*)
5. Sumak octowiec (*Rhus typhina*) – w skupieniu
6. Orzech szary (*Juglans cinerea*) o obwodzie 2,4 m
7. Cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*)
8. Lipa amerykańska (*Tilia americana*) o obwodzie 0,8 m
9. Dąb omszony (*Quercus pubescens*) o obwodzie 1,4 m
10. Jodła jednobarwna (*Abies concolor*) o obwodzie 1,2 m
11. Daglezja (*Pseudotsuga taxifolia*) o obwodzie 1,6 m
12. Jałowiec wirginijski (*Juniperus virginiana*) o obwodzie 0,9 m
13. Sosna wejmutka (*Pinus strobus*) o obwodzie 2,3 m
14. Jodła jednobarwna (*Abies concolor*) o obwodzie 0,7 m

15. Czeremcha późna (*Prunus serotina*) o obwodzie 2,7 m
16. Lipa amerykańska (*Tilia americana*) o obwodzie 0,9 m
17. Buk pospolity (*Fagus silvatica*) o obwodzie 1,6 m
18. Świerki kłujące (*Picea pungens*) o obwodzie ca 1,6 m
19. Sosna wejmutka (*Pinus strobus*) o obwodzie 2,0 m
20. Platan klonolistny (*Platanus acerifolia*) o obwodzie 0,9 m
21. Sosna wejmutka (*Pinus strobus*)
22. Sosna wejmutka (*Pinus strobus*)
23. Dąb szypułkowy odm. stożkowata (*Quercus robur var. fastigiata*) o obwodzie 2,1 m
24. Klon pospolity odmiany kulistej (*Acer platanoides var. Globosa*)
25. Szpaler topoli czarnej (*Populus nigra*)
26. Szpaler lipy drobnolistnej (*Tilia cordata*) o średnim obwodzie wynoszącym ponad 3 m

DRZEWA POMNIKOWE

1. Katalpa bigoniowa (*Catalpa bignonioides*) – 1,2 m obwodu
2. Żywotnik zachodni (*Thuja occidentalis*) – zrosnięte 3 sztuki, obwód średni pnia 1,3 m
3. Modrzew polski (*Larix polonica*) – 2,3 m obwodu
4. Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*) – 4 m obwodu
5. Jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*) – 4,1 m obwodu
6. Klon srebrzysty (*Acer saccharinum*) – 4,2 m obwodu
7. Gledicja trójcierniowa (*Gleditsia triacanthos „Inermis”*) – odmiana bezbronna, 3 m obwodu
8. Lipa srebrzysta (*Tilia tomentosa*) - 3,2 m obwodu
9. Lipa krymska (*Tilia euchlora*) – 2,9 m obwodu
10. Żywotnik zachodni (*Thuja occidentalis*) – 1 m obwodu

ŹRÓDŁA

1. Fijałkowski D., Kseniak M., *Wartości kompozycyjne i dendrologiczne parku w Łysołajach*, Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego”, 1978, vol. 20, nr 1.
2. Księgi wieczyste i zbiór dokumentów do dóbr Łysołaje, Archiwum Biura Notarialnego przy Sądzie Okręgowym w Lublinie.
3. Pawiński A., *Źródła dziejowe. Polska XVI w.*, t. III: *Małopolska*, Warszawa 1886.
4. Wyczański A., *Lustracja województwa lubelskiego 1565 r.*, PAN, Wrocław 1959.

Dodatek – stan współczesny

Pałac w Łysołajach – stan współczesny – źródło: Wikipedia

Kaplica parkowa – źródło: Wikipedia